

Spravedlnost a její ekonomické aspekty

Autor: Milena Tichá

Abstract

Justice and its economic aspects. – The article deals with economic aspect of justice. It states that justice is not primarily dealt with by the economic theory although even an economist is confronted with the exposures of justice, especially with different opinions on equitable distribution and redistribution of wealth. When economists start dealing with the economic problems in context and apply other social sciences to the problem, it enables them to start dealing with power and its economic aspects as well.

Keywords: justice, economic aspects of justice, economics

Klíčová slova: spravedlnost, ekonomické aspekty spravedlnosti, ekonomie

Spravedlnost není ekonomickou kategorií, a proto není bezprostředně předmětem zájmu ekonomů. Ekonomické teorie s tímto pojmem nepracují, nerozebírají jej, ani k němu nezaujímají svá stanoviska. **Přesto musíme konstatovat, že jsou ekonomové poměrně často konfrontováni s různými názory na to, co je a co není spravedlivé**, zejména pak **v souvislosti s rozdělováním a přerozdělováním bohatství** mezi jednotlivce a různé sociální skupiny ve společnosti. Cílem tohoto příspěvku je ukázat na odlišná stanoviska ekonomů k rozdělování a přerozdělování bohatství ve společnosti, která se opírají o rozdílné chápání spravedlnosti a nestejná kritéria jejího hodnocení.

Hlavním smyslem ekonomické aktivity lidí je **tvorba bohatství**. Proto také zakladatel moderní ekonomie a vrcholný představitel klasické ekonomické teorie Adam Smith (žijící v letech 1723 až 1790) nazval svoji klíčovou práci z roku 1776 *Pojednání a podstatě a původu bohatství národů*. (Smith 1958) Tím položil základ pro vymezení předmětu zkoumání ekonomie jako vědy, která se má v nejobecnějším slova smyslu zabývat **tvorbou a rozdělováním bohatství**. (Konečný, Sojka 1991: 3) Po určité době diskusí o předmětu zkoumání ekonomie byla vytvořena obecná definice, která říká, že: „Ekonomie zkoumá, jak společnosti rozhodují o využití výrobních zdrojů, které mají alternativní užití, k výrobě různých komodit, a jak rozhodují o jejich rozdělování mezi různé skupiny.“ (Samuelson, Nordhaus 1991: 13)

Je zřejmé, že ekonomové stále sledují procesy, které vedou k vytváření bohatství. Zabývají se tím, jak a kde vzniká bohatství a jak je možné přispívat k jeho navyšování. Také sledují **jak a podle jakých kritérií toto bohatství rozdělovat pro současnou i budoucí spotřebu mezi jednotlivé osoby a různé skupiny lidí ve společnosti**, jak využívat vzácných zdrojů za účelem výroby různorodých statků a služeb a jak co nejlépe čerpat z omezených zdrojů s ohledem na uspokojení nových a stále rostoucích potřeb lidí.

Proto, aby bylo možno zajistit uspokojení rozmanitých potřeb lidí sledujících své vlastní různorodé zájmy v podmínkách vzácnosti a omezenosti ekonomických zdrojů, je potřeba v každé společnosti zvolit určitý princip, na základě něhož by docházelo ke **koordinaci činností všech zúčastněných ekonomických subjektů**. Prostřednictvím tohoto principu musí být společnost schopna nalézt odpověď na **tři základní ekonomické otázky**: Co se má vyrábět, v jakém množství a kdy? Jak vyrábět? A konečně, pro koho vyrábět? **V tržní ekonomice na tyto otázky odpovídá trh**. Již zmíněný zakladatel moderní ekonomie Adam Smith, který charakterizoval známý princip „neviditelné ruky trhu“, (Smith 1958: 35) předpokládá, že v tržní ekonomice, kde sleduje každý ekonomický subjekt především svůj vlastní zájem, spotřebitel se snaží dosáhnout maximálního užitku ze spotřebovávaných statků a cílem výrobce je maximální zisk, a kde vzájemné vztahy mezi tržními subjekty jsou budovány na egoismu jedince, právě trh dokáže koordinovat různorodé zájmy odlišných ekonomických subjektů, vede k jejich souladu, a tak nepřímo přispívá k blahu všech lidí. (Vlček 2003: 105–106)

Ve své klíčové práci *Pojednání o původu a podstatě bohatství národů* popisuje základní principy fungování trhu takto: „Tím, že (...) výrobu řídí tak, aby její produkt měl co největší hodnotu, sleduje jen svůj vlastní zisk; jako v mnoha jiných případech vede ho tu jakási neviditelná ruka, aby dopomáhal k dosažení cíle, o který mu vůbec nejde. Tím, že jde za svým vlastním zájmem, prospěje mnohdy zájmu společnosti vydatněji, než když mu chce opravdu prospět.“ (Smith 1958: 35) Podle Adama Smithe a všech ekonomů, kteří na něj ve svých teoretických koncepcích navazovali a navazují, představitelů klasické a neoklasické ekonomie, platí, že **trh dokáže svojí „neviditelnou rukou“ sladit zájmy individuální a společenské**.

Jednoduše řečeno předpokládají, že: „Smithova ‚neviditelná ruka trhu‘ vede jednotlivé tržní subjekty tak, že sledováním svého osobního zájmu a prospěchu jednájí současně v zájmu trhu a společnosti.“ (Fuchs, Tuleja 2003: 27) **Trh také prostřednictvím cenového mechanismu naplňuje tři základní funkce. Přináší informace** o potřebách spotřebitelů a jejich koupěschopné poptávce, ale také o možnostech výrobců. **Vytváří podněty** pro chování výrobců a spotřebitelů, které motivuje k optimálnímu využívání vzácných ekonomických zdrojů a minimalizaci nákladů. Ale také **rozděluje důchody** mezi obyvatelstvo. Výši těchto důchodů stanovuje podle množství výrobních faktorů, které člověk vlastní, a jejich cenou. (Vlček 2003: 98) **Toto rozdělování je podle tržních kritérií spravedlivé**.

Bezprostředním předpokladem pro fungování trhu je konkurence, ve které se střetávají zájmy různých ekonomických subjektů. „Konkurence je procesem střetávání a skládání subjektivních snah tržních subjektů o maximální hmotnou výhodu ve směně.“ (Vlček 1998: 51) Nebo také jinými slovy „proces střetávání různých, zpravidla protikladných zájmů tržních subjektů“. (Fuchs, Tuleja 2003: 60) To pak znamená, že „základem konkurenčních vztahů je právě protichůdnost zájmů tržních subjektů. Tyto zájmy se na trhu střetávají, neboť každý z účastníků usiluje o realizaci svého cíle, což zpravidla dosahuje na úkor jiných účastníků trhu. Každý se snaží o získání výhody ve srovnání s ostatními.“ (Fuchs, Tuleja 2003: 60) Konkurence je sice na jedné straně stimulem k dosažení vyšší prosperity a ekonomického rozvoje, ale také na druhé straně vede k likvidaci slabšího, méně schopného, toho, který se nedokáže přizpůsobit novým požadavkům, tedy toho, který v tržní soutěži neobstojí.

V tomto směru trh nemá s nikým slitování. **Má v sobě zabudovány velmi tvrdě působící mechanismy.** Na trhu, kde panuje soutěž, není mnoho prostoru pro toleranci, vzájemné pochopení a vstřícnost. Je zřejmé, že **na trhu jde v rámci konkurenčního boje mezi jednotlivými samostatnými ekonomickými subjekty o získání výsadního postavení, o uchopení ekonomické moci nad slabšími, o to jak jim vnutit své vlastní zájmy a principy rozdělování,** v krajním případě o to, jak ty, kteří v hospodářské soutěži neobstojí, zlikvidovat.

Uchopení ekonomické moci je v tržní ekonomice završeno získáním monopolního postavení, které umožňuje nejsilnějším ekonomickým subjektům **diktovat ostatním ceny a ovládnou tak důležitý nástroj k dosažení maximálních zisků.** „Monopol vzniká za situace, kdy nabídku celého odvětví zajišťuje jediný výrobce, který získává absolutní nadvládu nad kupujícími. Úroveň cen je limitována pouze koupěschopnou poptávkou.“ (Vlček 2003: 88) **Monopolní postavení jednotlivých ekonomických subjektů jim dává ekonomickou moc nad trhem a možnost v neomezené míře ve svůj prospěch využívat tržní principy rozdělování.**

Na druhou stranu se ukazuje, že **konkurence produkuje takové síly, které se staví pro ní samotné.** Vede sice k optimální alokaci výrobních faktorů, tedy k tomu, že proudí především tam, kde je podáván lepší výkon, ale směřuje současně k selekci a zániku slabších ekonomických subjektů. „Výsledkem je redukce počtu subjektů, z nichž někteří mohou získat i mocenské postavení na trhu, a to jim umožňuje omezovat princip soutěživosti. Proto každé národní hospodářství potřebuje právní a ekonomický rámec, který by zajistil funkční konkurenci a zabránil některým tržním subjektům, aby své výnosy (užitek, zisk) nezískávaly na úkor ostatních.“ (Vlček 2003: 87) Tam, kde ekonomická moc nejsilnějších hospodářských subjektů směřuje k ovládnutí trhu, získání monopolního postavení a potlačení hospodářské soutěže, stát obvykle pečuje o hospodářskou soutěž. Tam pak **státní zásahy do ekonomiky představují systém antimonopolních opatření, jimiž státní orgány odstraňují překážky konkurence a tím vytvářejí podmínky pro fungování trhu.** Stát tím přispívá ke **spravedlivému rozdělování bohatství podle tržních principů.**

Díky **globalizaci se zostřuje konkurence, a to v celosvětovém měřítku.** V této souvislosti se hovoří mega či hyper konkurenci, která obnažuje slabiny jednotlivých podniků, odvětví i zemí a smete vše, co před ní neobstojí. V některých zemích se stává významným stimulem ekonomického růstu a zvyšování životní úrovně, ale v jiných je příčinou zpomalení hospodářského vývoje. **Globalizace nevytváří stejné příležitosti pro všechny země.** Jejich ekonomická síla a výkonnost se liší, a proto také mají rozdílné šance prosadit se v tvrdé celosvětové konkurenci **podílet se na rozdělování bohatství.** V důsledku toho se **dále prohlubují rozdíly mezi bohatými a chudými zeměmi, mezi jednotlivými regiony a segmenty světového hospodářství** a zvyšuje se nebezpečí růstu globální nerovnováhy.¹ Vzniká hrozba, že **silné ekonomiky a jejich bloky budou vnučovat svou vůli těm slabším, získají nad nimi ekonomickou moc** a využijí k tomu s velkou pravděpodobností také velmi účinné tržní nástroje rozdělování.

Tvrdá hospodářská soutěž s ostrým a nesmlouvavým bojem mezi ekonomickými subjekty není zejména liberálními ekonomy považována za cosi nepřírozeného, ale naopak za

---

¹ Srov. Cihelková (2001: 27) a Jeníček (2002: 142).

jev žádoucí, pozitivní a nezbytný. **Proto také není mezi ekonomy jednotný názor na to, jak a jestli vůbec čelit negativním dopadům globalizace.** Systém globálních institucí a mezinárodních smluv dosud stále není orientován na regulaci chování nadnárodních ekonomických subjektů, disponujících velkou ekonomickou a politickou mocí. „Globalizované procesy tedy nepodléhají žádné celosvětově organizované právní regulaci; nelze je spojovat ani s jakoukoliv stupnicí hodnot.“ (Smutná 2003: 168)

Dosud se **nepodařilo najít účinné nástroje na zvládnutí negativních důsledků globalizace**, nepodařilo se navrhnout komplexní řešení, na němž by se byly ochotny podílet rozmanité subjekty světové ekonomiky a politiky. Většina návrhů byla spojena s určitým omezením tržních svobod, a to je v protikladu se samotnou globalizací. (Jednalo se například o regulaci některých aktivit transnacionálních společností, omezení spekulativních toků kapitálu, reorganizaci mezinárodních institucí a zpřísnění pravidel ochrany životního prostředí.) (Jeníček 2002: 143) Na platformě mezinárodních jednání jsou většinou zastánci liberalismu představitelé ekonomicky rozvinutých zemí. Je to logické, protože liberalismus je za podmínek, kdy spolu soupeří nestejně silní partneři, v podstatě protekcionismem silnějšího.

Tržní ekonomika je ekonomikou, která je regulovaná procesy odehrávajícími se na trhu. **Trh je uznáván většinou ekonomů jako dosud nejdokonalejší z poznáných regulátorů ekonomiky, a to napříč jednotlivými ekonomickými školami a proudy ekonomického myšlení**, protože dokáže nejlépe odpovědět na tři výše uvedené základní ekonomické otázky. Trh rozhoduje o tom, co vyrábět, jak vyrábět a pro koho vyrábět. (Mertlík, Rusmichová, Soukup 1990: 24) Ale trh je pouze prostým nástrojem směny zboží mezi ekonomickými subjekty. Je to místo, kde se setkává kupující a prodávající a kde se utváří cena zboží. Není ničím víc, ani ničím méně. **Nemá a nemůže mít morálku.**

„Nerozlišuje potřeby ušlechtilé a neušlechtilé. Prostě zprostředkuje směnu vyrobeného zboží a služeb. Zajistí, aby se vzácné statky dostaly k těm, kdo za ně zaplatí. Stejně dobře zprostředkuje směnu základních potravin, nemovitostí, ale i drog a zbraní. Prodává vše, v čem mu zákon nezabrání.“ (Klvačová 1993: 17) Trh nezná slitování s chudými, sociálně slabými a zdravotně hendikepovanými. **Nemá žádné sociální cítěné a nedá nikomu nic zadarmo.** Nerozlišuje, kdo potřebuje daný statek více a kdo méně. Předá jej tomu, kdo za něj zaplatí. **Sociální nerovnosti spíše prohlubuje, než stírá. Trh si nedokáže poradit s externalitami.** Externality jsou efekty výroby, které neprocházejí trhem. Proto je trh nemůže ocenit, ani alokovat. Typickým příkladem záporné externality jsou škody na životním prostředí. Náklady na jejich odstranění nevcházejí do nákladů výroby, ani do ceny zboží. (Mertlík, Rusmichová, Soukup 1990: 24)

Všechny uvedené **nedostatky trhu jsou označovány jako tržní selhání.** (Vlček 2003: 107) Ty vlastnosti trhu, které jsou vnímány jako **nespravedlnost**, sociální tvrdost, selhání v oblasti ochrany životního prostředí a podobně, vedou ke snahám jej regulovat, usměrnit jeho chod, oslabit jeho negativní stránky, zmírnit jeho nespravedlnost. Vynucují si **zásahy státu, které pomáhají tržní selhání korigovat a eliminovat.** Státní zásahy mají dvojí podobu. Jednak spočívají v **kultivaci trhu a jeho sevření do legislativního rámce, který vymezuje vnější podmínky pro jeho plynulé fungování.** Druhou možnost představují **přímé státní zásahy do chodu tržní ekonomiky ovlivňující a usměrňující její vnitřní chod.** (Klvačová 1993: 17)

Státní zásahy do ekonomiky představují systém antimonopolních opatření, jimiž státní orgány odstraňují překážky konkurence a tím vytvářejí podmínky pro fungování trhu. Stát reguluje negativní externalitu, stanovuje limity znečištění životního prostředí a vymáhá poplatky za jejich překročení. Státní orgány určují produkci veřejných statků, se kterými nedokáže trh nakládat. Státní orgány a instituce přerozdělují důchody a tím zmírňují sociální nerovnost, kterou produkuje a prohlubuje trh. Stát vytváří záchrannou sociální síť pro ty občany, kteří se ocitnou v sociálně složité situaci, a pro které by trh nedokázal najít eticky přijatelné řešení. (Vlček 1998: 83) Cílem státních zásahů do ekonomiky je **podporovat efektivnost, spravedlnost a stabilitu**. Ale ani tato opatření ze strany státu se **nemusí všem jevit jako spravedlivá**. (Například stanoviska k přerozdělování důchodů, či k míře zdanění se mohou ze strany jednotlivců a různých sociálních skupin lišit.)

Ekonomové se snaží najít odpovídající řešení předcházející tržnímu selhání či napravující jeho negativní dopady. Ve všech soudobých ekonomikách se prosazují snahy kompenzovat nedokonalé fungování trhu státními zásahy do ekonomiky. „Přesný poměr sil mezi státní regulací a úlohou trhu je výsledkem kompromisu mezi ekonomickými a politickými silami dané země.“ (Vlček 1998: 84) Opírá se o určitá teoretická východiska a vychází z konkrétních podmínek, ve kterých se daná ekonomika nachází. „Jestliže 70. a 80. léta dvacátého století byla poznamenána četnými kritikami ze strany liberálů proti činnosti státu v ekonomice, pak je od počátku 90. let znovu kladen důraz na odpovědnost státu, pokud jde o solidaritu, infrastrukturu a hospodářské perspektivy. Nicméně někteří ekonomové pokračují v trendu 80. let a hovoří o krizi sociálního státu.“ (Vlček 2003: 394)

Máme-li se vyjádřit k **ekonomickým aspektům spravedlnosti**, musíme konstatovat, že charakteristika klíčových principů fungování trhu a základních pravidel rozdělování bohatství v podmínkách tržního hospodářství ještě nevytváří předpoklady pro posouzení spravedlivosti tohoto systému. **Z pohledu ekonomů trh dokáže ocenit úspěšného a silného**, toho, který dokáže prosadit své individuální zájmy, toho, kdo obstojí v tvrdé konkurenci s ostatními účastníky směny. Tedy toho, kdo je schopen a ochoten za vzácné statky na trhu zaplatit nejvyšší cenu. **Z hlediska ekonomického je rozdělování bohatství podle tržních principů spravedlivé**. Důvodem k tomu může být také to, že úspěšný jednatel bude schopen s takto získaným bohatstvím efektivně nakládat, dokáže lépe využít vzácné ekonomické zdroje, spíše než ten, který se na trhu nedokázal prosadit.

Na tomto místě vzniká otázka, zda **můžeme považovat bez jakýchkoliv zábran za stejně spravedlivé, když trh nekompromisně likviduje ty, kteří v ostré hospodářské soutěži neobstojí?** Obvykle se jedná o nějak znevýhodněné sociální skupiny osob, například o sociálně slabé, nemocné nebo staré, kteří se dostali na trh, ne vždy svojí vlastní vinou, za rámec možností získat vzácné statky nezbytné k přežití. Je trh spravedlivý, když v zájmu rychlé realizace co nejvyšších zisků jednotlivců dochází k nelibostnému ničení životního prostředí a neekologickému využívání přírodních zdrojů a surovin?

Přes to, že **stát svými zásahy do ekonomiky koriguje ty nedostatky trhu**, které jsou označovány jako tržní selhání a jsou vnímány jako nespravedlnost, sociální tvrdost a bezohlednost k ochraně životního prostředí, **nemůžeme vždy a za všech okolností hodnotit jeho aktivity jako jednoznačně spravedlivé**. Stát je schopen prostřednictvím nástrojů hospodářské politiky do určité míry usměrnit chod tržní ekonomiky, oslabit negativní

vlastnosti trhu a **potlačit jeho nespravedlnost, ale v žádném případě ji není schopen zcela odstranit.**

V tržním hospodářství, které je založeno na konkurenci, **dochází ke střetávání protikladných zájmů jednotlivých ekonomických subjektů a sociálních skupin.** V praxi si tyto individuální zájmy většinou odporují a vzájemně se ruší. **Co se jeví jako spravedlivé pro jednoho, nemusí být za všech okolností považováno za spravedlivé pro druhého** (například míra zdanění důchodů). Je otázkou **zda také tyto individuální a společenské zájmy dokáže ještě sladit „neviditelná ruka trhu“, když v reálném životě ideální model volné konkurence prakticky neexistuje.**

Z pohledu ekonoma se vymezuje **všeobecně akceptovatelné pojetí spravedlnosti jen velmi obtížně.** Proto také není nikterak překvapivé, že v ekonomické teorii nebyl až dosud vytvořen větší prostor pro kategorii s tak silným etickým nábojem, jako je **spravedlnost.** Při hodnocení toho co je v tržní ekonomice spravedlivé, či nespravedlivé, a to i v případě rozdělování a přerozdělování bohatství, **není možné používat pouze čisté ekonomické hledisko,** protože trh nemá morálku, ale toto hodnocení musíme zasadit do širšího rámce **všeobecně respektovaných morálních norem chování platných v určitých konkrétních kulturně historických podmínkách.**

Z toho důvodu, že jedním z důležitých předpokladů pro fungování trhu je bezesporu také to, že **nositelé tržních vztahů, lidé,** budou tvořit a dodržovat jak neformální, tedy nepsané, tak formální, sepsané a všeobecně uznávané normy chování, dané jak zvyky, obyčeji a tradicí, tak zákony, vyhláškami a předpisy, a že **budou dbát na dodržování určitých morálních zásad.** To se od nich v rámci koncepce „neviditelné ruky trhu“ s jistou samozřejmostí očekává, ale je zřejmé, že **trh je k tomu sám od sebe nijak nepodněcuje.**

Závěrem je možno konstatovat, že přestože **není spravedlnost ekonomickou kategorií a není bezprostředně předmětem zkoumání ekonomie,** jsou také **ekonomové poměrně často konfrontováni s různými názory na spravedlnost.** Výše uvedené poznámky o ekonomických aspektech spravedlnosti mohou otevřít prostor pro diskusi na poli, kterému se ekonomická věda až dosud vyhýbala. Ekonomie se zaměřuje na rozbor celé řady složitých společenských problémů, pro které je velmi obtížné najít jednoduché řešení. Mezi tyto problémy patří také rozdělování bohatství. Při tom se neobejde bez využití poznatků z ostatních společenských věd. **A právě tehdy, když začne ekonom uvažovat o ekonomických problémech rozdělování v širších souvislostech, vstoupí na pomezí ostatních společenských věd a začne používat metodologického principu interdisciplinarity, vzniká prostor, ve kterém se i on může začít zabývat ekonomickými aspekty spravedlnosti.**

SEZNAM LITERATURY

CIHELKOVÁ, Eva a kol. *Světová ekonomika: Nové jevy i perspektivy*. Praha: C. H. Beck, 2001. ISBN 80-7176-311-6.

CIHELKOVÁ, Eva a kol. *Světová ekonomika: Regiony a integrace*. Praha: Grada Publishing, 2002. ISBN 80-247-0193-6.

FUCHS, Kamil, TULEJA, Pavel. *Základy ekonomie*. Praha: Ekopress, 2003. ISBN 80-86119-74-2.

JENÍČEK, Vladimír. *Globalizace světového hospodářství*. Praha: C. H. Beck, 2002. ISBN 80-7176-787-1.

KLVAČOVÁ, Eva. Stát, trh a občan. *Ekonom*, 1993, č. 32, s. 17. ISSN 1210-0714.

KONEČNÝ, Bronislav, SOJKA, Milan. *Moderní ekonomie*. Praha: Economia, 1991. ISBN 80-85378-01-9.

MERTLÍK, Pavel, RUSMICOVÁ, Lada, SOUKUP, Jindřich. *Úvod do obecné ekonomie*. Praha: VŠE, 1990. ISBN 80-7079-372-4.

SAMUELSON, Paul, NORDHAUS, William. *Ekonomie*. Praha: Svoboda, 1991. ISBN 80-205-0192-4.

SEN, Amartya. *Etika a ekonomie*. Praha: Vyšehrad, 2002. ISBN 80-7021-549-6.

SMITH, Adam. *Pojednání o podstatě a původu bohatství národů*. Praha: SNPL, 1958.

SMUTNÁ, Adéla. Česká ekonomika a její zapojení do globalizačních a integračních procesů. In *Ekonomická transformace jednotlivce v procesu transformace ekonomiky*. Praha: UK Filozofická fakulta, 2003. ISBN 80-86284-39-5.

SOJKA, Milan a kol. *Dějiny ekonomických teorií*. Praha: VŠE, 1991. ISBN 80-7079-937-4.

TICHÁ, Milena. Několik poznámek k ekonomickým aspektům násilí. In PELCOVÁ, Naděžda, HOGENOVÁ, Anna a kol. *Násilí ve výchově, sportu a umění*. Praha: UK Pedagogická fakulta, 2006, s. 112–119. ISBN 80-7290-272-5.

TICHÁ, Milena. Etická a ekonomická kritéria rozhodování a výchova k ekonomickému myšlení. In PELCOVÁ, Naděžda, HOGENOVÁ, Anna. *Éthos ve výchově, umění a sportu*. Praha: UK Pedagogická fakulta, 2009, s. 221–230. ISBN 978-80-7290-387-0.

TICHÁ, Milena. Zisk – symbol úspěchu. In PELCOVÁ, Naděžda, HOGENOVÁ, Anna a kol. *Symbol ve výchově, umění a sportu: Filosofická reflexe*. Praha: UK Pedagogická fakulta, 2011, s. 277–284. ISBN 978-80-7290-428-0.

VLČEK, Josef a kol. *Ekonomie a ekonomika*. Praha: ASPI, 2003. ISBN 80-86395-46-4.

VLČEK, Josef a kol. *Ekonomie pro neekonomy*. Praha: Codex Bohemia, 1998.
ISBN 80-85963-66-3.

(*PhDr. Milena Tichá, CSc.*, vedoucí oddělení společenských věd na Katedře občanské výchovy a filosofie UK PedF.)